

HADİS HIRSIZI (SÂRIKU'L-HADİS): BİR CERH TERİMİNİN ANLATTIKLARI

Ali KUZUDİŞLİ*

Özet

Hadis hırsızlığı (sarikatu'l-hadîs) terimini kısaca, "Bir ravinin muteber olmayan bir yolla aldığı bir hadisi, çoğunlukla onda birtakım değişiklikler yaparak, bir başkasına rivayet etmesidir." şeklinde tanımlamak mümkündür. Hadis hırsızının (sâriku'l-hadîs) sened ve metin üzerinde gerçeği saptıran tasarruflarda bulunması, bu eylemi sıradan bir usûl hatası olmaktan çıkarmaktadır. Hadis hırsızlığı bilinçli yapılan bir fiildir ve bunu yapan ravinin bu işten bazı beklentileri bulunmaktadır.

Hadis hırsızlığı, hadisi çalınan ravi açısından bir hak ihlali sayılmıştır. Dolayısıyla bu yargı beraberinde birtakım sorular ortaya çıkarmıştır: Hak sahibi ravi, bu hakkı nasıl elde etmiştir? Hadisinin çalınması ona ne tür bir zarar vermektedir? Hadis rivayetini, hırsızlığa neden olacak kadar değerli kılan şey nedir? Bu sorular, hadis hırsızlığı teriminin arka planını öğrenmeye çalışırken araştırdığımız sorulardan bazılarıdır.

Bu makalede aynı zamanda hadis hırsızlığının nasıl yapıldığı iki temel grupta, örneklerle birlikte açıklanmış ve son olarak hadis hırsızlığının hükmü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis hırsızlığı, hadis hırsızı, cerh ıstılahları, sarikatü'l-hadis, sâriku'l-hadis, mesruk.

STEALING HADITH (SARIQAT AL-HADITH): WHAT A JARH TERM IS TELLING

Abstract

Stealing hadith (Sariqat al-hadith) is briefly means that "a narrator obtains a hadith without duly and narrates it by usually making some changes on them." Due to the thief of hadith (sariq al-hadith) done some changing in the sanad and text, it is that more than an ordinary procedural error. The stealing hadith is an act which was consciously done and the narrator expected some interest from this action.

The stealing hadith is violation of rights, in the view of the narrator whose hadith was stolen. But, how the narrator, who is the owner, achieved this rights? How he was harm by the theft of his hadith? What made the narration is so valuable? These are some of the questions while I was searching the stealing hadith and its background.

In this article, I also tried to explain that how the thief of hadith was done it, in two basic groups by some examples and finally the ruling of it in hadith sciences.

Keywords: Stealing hadith, thief of hadith, science of inelidation, sariq al-hadith sariqat al-hadith.

---

* Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kuzudisliali@hotmail.com

Giriş

Klasik cerh ve ta'dil kitaplarında kullanılan kalıp lafızların ne anlama geldiğini açıklamak amacıyla birçok araştırma yapılmıştır. Ravi veya rivayetleri tenkit için söylenmiş olan bir iki kelimeyle ifadelerin anlamlarını nüanslarıyla birlikte öğrenme imkânı sağladıkları için bu çalışmalar önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda da genel itibariyle, bir cerh lafzı olan "Sârik'ul-hadîs" (hadis hırsız) ve ona yakın bazı lafızların hangi anlamlarda kullanıldıklarını incelemeye, bununla birlikte hadis hırsızlığı ile ilgili lafızların arka planına giderek hadis tarihiyle ilgili bazı ipuçları yakalamaya çalışacağız. Bu açıdan bir ravinin bir hadisi çalmasının ne demek olduğunu anlamak kadar, bir ravinin bir hadisi neden çaldığı, bu fiilin neden kötü görüldüğü, rivayeti çalınan kişinin hangi yönden mağdur edildiği vb. soruların cevaplarını bulmak da bizim için önemlidir. Çünkü cevaplarını bulmaya çalıştığımız bu sorular, belirli zaman dilimleri arasında hadis rivayetinin ne kadar değerli olduğunu açık biçimde ortaya koyacaktır. Belirli zaman dilimi derken kastettiğimiz zaman aralığı, hicrî II. yüzyılın başları ile hicrî V. yüzyılın ortalarıdır. Araştırmanın bu şekilde sınırlandırılmasının nedeni, V. yüzyıldan sonra hadislerin senedsiz rivayet edilmesi geleneğinin yaygınlaşmasıyla birlikte hadis hırsızlığı meselesinin önemini kaybetmiş olmasıdır.

Sarikatü'l-hadîs meselesi klasik hadis usulü kitaplarında çoğunlukla maktûb hadis mevzusu içinde yer almaktadır. Hâkim en-Nisâbü'rî (ö. 405/1014), Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), İbnu's-Salâh (ö. 643/1245), Nevevî (ö. 676/1277) ve Irakî (ö. 806/1404) hadis usulüne dair eserlerinde "Çalıntı hadis" anlamına gelen "Mesrûk hadis" konusuna müstakil bir başlık altında yer ayırmamışlardır.¹ Bazı çağdaş araştırmacılar ise, hadis hırsızlığını tedlîs veya bir çeşit hadis uydurmacılığı olarak değerlendirmektedir.²

Sarikatü'l-hadîs meselesinde görebildiğimiz tek müstakil kitap, Muvaffak b. Abdulkadir'in *el-Beyân ve't-Ta'rîf* adlı eseridir.³ Kitabın giriş bölümünde rivayet tahammül yöntemleri hakkında bilgi veren müellif, birinci bölümün birinci kısmında genel olarak hadis usulü ve cerh-ta'dîl ile ilgili bazı kitapları tanıtmış, ikinci kısmında sarikatü'l-hadîs terimini lügat ve ıstılah yönünden açıklamış ve yakın anlamlarda kullanılan bazı sözcüklere yer vermiştir. İkinci bölümün birinci kısmında hadis hırsızlığının doğuşu ve yaygınlaşması hakkında bilgi verdikten sonra ikinci kısımda hadis hırsızlığının farklı biçimlerini açıklamış, üçüncü bölümün birinci kısmında hadis hırsızlığına neden olan etkenleri anlatmış, ikinci kısımda ise hırsızlıkla itham edilen yüz doksan üç ravi hakkında kısa bilgiler vermiştir.

---

¹ Efendioğlu, Mehmet, "Mesrûk", *DİA*, c. 29, s. 336.

² Örneğin bunlardan biri için bkz. Brown, Jonathan A.C. *Hadith Muhammad's Legacy, A One World Book*, Oxford 2011, s. 75.

³ Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, *el-Beyân ve't-ta'rîf bi-sarikati 'l-hadîsi 'n-nebeviyyi 'ş-şerîf*, Dâru't-tevhîd, Riyad 2007.

el-Beyân hadis hırsızlığı konusunda mevcut kaynaklarda yer alan birçok bilgiyi bir araya toplamıştır. Bu bilgiler, çoğunlukla nakillerin sıralanması biçimindedir.

Hadis Hırsızlığı nedir?

Kaynaklarda hadis hırsızlığını ifade eden bazı kalıp ifadeler yer almaktadır. Bunlardan en çok kullanılanları, “Yesriku hadîse'n-nâs” (insanların hadisini çalar), “Yesriku'l-ehâdîs” (hadisleri çalar), “Serakahu minhu” (filan kişi hadisi filandan çaldı) kalıplarıdır.

“Seraka (سرق)”, birinden bir şey çaldı, anlamına gelmektedir. Arapça'da fiilin kullanımı, “Saraka minhu eş-şey'e yesriku serakan ve serikaten ve serkan (سَرَقَ مِنْهُ الشَّيْءُ) ”⁴ biçimindedir. Bir kaynakta bu fiilin anlamdaşları veya yakın anlama sahip olanları, peş peşe şöyle sıralanmıştır: “ ما زلنا نعرفه أنه يسرق الاحاديث أو يتلقطها أو ”⁵ (Biz onu, hadisleri çalan veya kulak kabartıp oradan buradan hadisler kaptan biri olarak biliriz.)⁵ Hadis veya kitap hırsızlığına delalet etmek üzere kullanılan diğer sözcüklerden bazıları şunlardır: Elhaka (أحرق), eġâra (أغار), setâ (سطى), ahaze (أخذ), meseha (مسح), cerrede (جرد), nakale (نقل), istemedde (استمد), seleha (سلخ), intehale (انتحل), nakale (نقل), azâ (عزا), avvale (عول), nesebe (نسب), semmea (سمع), zevvera (زور), keşeta (كشط), istefâde (استفاد).⁶ İlel kitaplarında cerh ifadesi olarak kullanılan seraka fiili, sonradan yazılan hadis usûlü kitaplarına “Serikatü'l-hadîs” veya “Mesrûk hadis” terkipleriyle girerek terim haline gelmiştir.

Serikatü'l-hadîs terimi “Bir kimsenin bir hocadan duymamış veya muteber bir yolla almamış olduğu bir hadisi ondan duymuş veya muteber bir yolla almış olduğunu iddia etmesi veya bir hocadan geldiği bilinen bir hadisi, bu hocanın tabakasındaki diğer bir hocaya nisbet etmesidir.”⁷ şeklinde tarif edilmiştir. Tanımdan da anlaşıldığı gibi hadisin muteber yolların dışında elde edilmiş olması, hadis hırsızlığı teriminde belirleyici bir özelliktir. Hadis hırsızlığı bu karakteristik özelliğiyle bir usul hatası olarak görülebilir fakat bu terimle yapılan cerhlere bakıldığında, hırsızlıkla tanımlanan eylemin yalnızca usûl hatasından ibaret olmadığı, çoğunlukla çalıntı hadisin senedi ve

⁴ Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed (ö. 1205/1791), *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Mustafa Hicazî, Vizaretü'l-İ'lâm, 1989, c. 25, s. 442.

⁵ İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani (ö. 241/855), *Kitâbü'l-ilel ve ma'rifeti'r-riical*, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas, Dâru'l-hânî, Riyad 2001, c. 3, s. 41.

⁶ Muvaffak, *el-Beyân*, 46.

⁷ Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV yay. İstanbul 2011, s. 276. Benzer tanım için bkz. Muvaffak, *el-Beyân*, 47.

metni üzerinde birtakım değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda hadis hırsızlığı, bir hadisin senedinde değişiklik yapılması veya bir hadisin metniyle, başka bir hadisin senedinin birleştirilmesi yönüyle maktûb hadisle, seneddeki bir ravinin gizlenmesi yönüyle müdelles hadisle ve bir hadise bazı ilaveler yapılması yönüyle de müdrec hadisle kesişmektedir. Sarikatü'l-hadîsi zikredilen terimlerden ayıran karakteristik özellik ise, ravinin bir hadisi muteber tahammül yollarından biri dışında elde etmiş olmasıdır. Bu karakteristik özelliği dikkate alarak hadis hırsızlığını “*Bir ravinin muteber olmayan bir yolla aldığı bir hadisi, çoğunlukla onda birtakım değişiklikler yaparak, bir başkasına rivayet etmesidir.*” şeklinde tanımlamak belki daha doğru olacaktır.

Mütেকaddimun döneminde bir hadis talebesinin, ancak muteber hadis alma yöntemlerinden biriyle aldığı hadisleri rivayet etme veya kitabına alma hakkı bulunmaktaydı. Bu usul, günümüzde telif haklarını korumak için konulan kanunlara benzetilmiştir.⁸ Bu yolların dışında bir kimse, rivayet sahibinin izni olmaksızın veya aldığı kaynağı doğru biçimde belirtmeksizin, kitaplardan veya etraftan elde ettiği hadisleri rivayet ediyorsa, “Sâriku'l-hadîs” sıfatıyla itham edilmekteydi.

Hırsızlık, mülkiyet ihlali ile doğrudan alakalı bir kavram olduğundan hadis hırsızlığı konusuna girmeden önce rivayet hakkının ne olduğu ve bu hakkın nasıl elde edildiği konusuna kısaca değinmemiz gerekmektedir.

Rivayet Hakkı Nedir, Nasıl Elde Edilir?

Hadis rivayet etme hakkı, klasik dönem hadis usulü kitaplarında çoğunlukla “Tahammül” terimi altında incelenmektedir. Bu başlıkta genel olarak ifade edildiğine göre bir kimsenin bir hadisi rivayet edebilmesi için onu tahammül metotlarından biriyle alması gerekmektedir.⁹ Diğer bir deyişle muteber tahammül yollarından¹⁰ biriyle hadisi almış olmak, râviye o hadisi rivayet etme hakkını vermektedir.

Hadis Rivayet Etme Hakkının Doğuşu

Başlangıçta hadis tahammülünün belirlenmiş bir şartı bulunmamaktaydı. Sahabe döneminin sonlarından itibaren rivayetler çoğalmaya başlayınca, hadis toplayanlar

---

⁸ A'zami, Muhammad Mustafa, *Studies in Early Hadith Literature*, American Trust Publication, Indianapolis 1978, s. 204.

⁹ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit (ö. 463/1071), *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, thk. Ebu Abdillâh es-Sûrikî, Mektebetü'l-ilmiyye, Medine tsz. s. 52; es-Suyutî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tedribü'r-râvi fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Nazar Muhammed el-Fârayâbî, Mektebetü'l-kevser, Beyrut 1994, c. 1, s. 26.

¹⁰ Bu yollar sekiz maddede toplanmıştır. Bkz. İbnü's-Salâh Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdurrahmân b. Mûsâ Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Ulûmü'l-hadis*, thk. Nureddin Itr, Dârü'l-fikr, Dımaşk 1984, s. 132 vd. İbn Kesir, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *İhtisârü ulûmi'l-hadîs*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dârü'l-kütüb, Beyrut 1994, s. 103.

onlara gelen hadisin kim tarafından rivayet edildiğini araştırmaya, hatta onu ilk ağızdan duymak için yolculuğa çıkmaya başladılar. Takip eden dönemlerde isnadın hadisin ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, hoca talebe ilişkilerini ve talebenin hadisi şeyhten nasıl aldığını önemli hale getirmişti. Birçok kimseden rivayet edilen “Bu hadis dindir, dininizi kimden aldığınıza dikkat edin.” ve benzeri sözler¹¹ bu duruma açıkça işaret etmektedir.

Muteber bir rivayet zincirinde yer almak, her hadis ravisinin arzu ettiği bir husustu. Diğer taraftan şer’i hükümlerin kaynağı kabul edilen hadislerin yalancıların veya yetersiz kimselerin elinde bozulmasının önüne geçmek gereği bulunmaktaydı. Bu ve benzeri amaçlar, bir hadisin kim tarafından rivayet edildiğini dikkatle takip etmek, onun ehil olmayanların eline geçmesine mani olmak ve âdil ve zâbıt olmayan kişileri cerh etmek gibi faaliyetleri doğurmuştur. Bir hadisin bir raviye nisbet edilmesi de muhtemelen bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Bir Hadisin Bir Raviye Nisbet Edilmesi

Bazı rivayetlerin sonunda veya sened içinde çoğunlukla “hâzâ hadîsü fülân” (Bu filan kişinin hadisidir) vb. kalıplarla sunulan bir ifade yer almaktadır. Konumuzla ilgisi bulunduğundan bu tür ifadeler hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Muhaddisler hadisleri genellikle asıl ravisine nisbet ederek tanımlamışlardır. Hadisler üzerine çok mesai harcamış olmanın verdiği deneyimle onlar, belirli bir rivayetin hangi ravi tarafından sevk edildiğini dikkatle takip etmeye çalışıyor, onu diğer rivayetlerden ayırmak için, o ravinin ismiyle “Hâzâ hadîsü fülân” biçiminde etiketliyordu. Örneklerin çokluğundan hareketle bu tür etiketlemenin hicri ikinci asırdan itibaren yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Bu ifade kalıbı, rivayetin kaynağını göstermekle birlikte aynı zamanda bir aidiyet ve bir nevi mülkiyet veya şöhret ve liyakat anlamını da içermekteydi. Bu nedenle bir hadisin, bilinenin aksine başka bir ravinin rivayeti olarak sevk edilmesi, “kalb” olarak değerlendirilmekte veya en azından garip görülmekteydi.¹²

---

¹¹ Ramhürmüzî, Ebû Muhammed b. Hallad Hasan b. Abdurrahman (ö. 360/970), *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâî*, thk. Muhammed Accac Hatîb, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1971, s. 414.

¹² Bazı örnekler için bkz. Hatîb el-Bağdadî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, (ö. 463/1071) *el-Câmi' li-ahlâki'r-ravi ve âdâbü's-sami'*, Mahmûd Tahhan, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1983, c. 2, s. 244; el-Hâşimî, Sa'dî b. Mehdî, *Ebû Zur'a er-râzî ve cuhûduhu fi's-sünneti'n-nebeviyye*, İmâdetü'l-bahsi'l-ilmîyye, Medine 1982, c. 1, s. 249, 253, 257; Dârekutnî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*, thk. Mahfuzürrahman Selefî, Daru Taybe, Riyad 1985, c. 1, s. 90.

Müslim ve İbn Huzeyme, söz konusu ifadeyi eserlerinde en çok kullanan müelliflerdendir. Konuya daha yakından bakmak için burada örnek olarak İbn Huzeyme'nin bir rivayetini inceleyeceğiz.¹³

Birinci sened: Müellif: R₈ Ebû Tahir > R₇ Ebû Bekr > R₆ Muhammed b. Beşşâr > R₅ Yahya b. Saîd > R₄ Süfyan > R₃ Alkame b. Mersed > R₂ Süleyman b. Büreyde > R₁ Büreyde > Hz. Peygamber'in fiili: "Hz. Peygamber her namaz için abdest alırdı...."

İkinci sened: Müellif > R₆ Ebû Mûsâ > R₅ Abdurrahman b. Mehdî > R₄ Süfyan > R₃ Alkame b. Mersed > R₂ Süleyman b. Büreyde > R₁ Süleyman'ın babası > Hz. Peygamber'in fiili: "Hz. Peygamber her namaz için abdest alırdı...."

Bu iki sened dördüncü ravi olan Süfyan'da¹⁴ birleşmektedir. İbn Huzeyme bu senedle metni tahrir ettikten sonra "Bu Abdurrahman b. Mehdî'nin hadisidir" notunu düşmüştür. Abdurrahman, ikinci senedde Süfyan'dan rivayet eden beşinci ravidir ve müellifin belirttiğine göre, söz konusu hadisin metni, bu ravinin tespit ettiği gibidir.

"Bu filanın hadisidir" ifadesinin doğrudan veya zımnem şu anlamları içerdiğini söyleyebiliriz:

a) Zikredildiği haliyle hadis, X şahsına aittir.

b) X şahsına nisbet edilen hadis, onun şeyhinden rivayet eden diğerlerinin rivayetlerinden kısmen farklıdır.

c) Bir şeyhten belirli bir hadisi rivayet edenler içinde en muteber ravi, X'tir.

Müslim ve İbn Huzeyme'nin eserlerinde yer alan rivayetlerde, hadislerin neden belirli bir raviye nisbet edildiğini araştırmak, bizce önemli olan iki durumu seçebilmemize olanak sağlamıştır:

1. Seneddeki tahviller genellikle dördüncü raviden nadiren de olsa üçüncü raviden yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle birleştirilmiş senetler çoğunlukla dördüncü raviden sonra tek sened haline gelmektedir.

---

¹³ İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemi (ö. 311/924) *Sahih*, thk. Muhammed Mustafa A'zami, el-Mektebû'l-İslâmî, Beyrut 1975, c. 1, s. 9. Diğer bazı örnekler için bkz. age. c. 1, s. 10, 11, 13, 16, 24, 38, 43, 45; Müslim b. el-Haccâc Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî (ö. 261/875), *Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru İhyai'l-kütübi'l-arabiyye, Kahire 1955, İman, 1, 78, 158, 165, 173, 177.

¹⁴ Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778). Bkz. İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (ö. 241/855), *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997, c. 19, s. 364, dipnot: 2.

2. Hadisin nisbet edildiği ravi, çoğunlukla ikinci asrın sonları ile üçüncü asrın başlarında yaşamış olan ve sened zincirinde çoğunlukla müşterek ravinin bir öncesinde yer alan ravilerdir. Bununla birlikte nadiren müşterek ravi sonrası raviler de olabilmektedir.¹⁵ Daha belirgin sonuçlar için bu konunun özel olarak araştırılması gerekmektedir.

Bu iki durum bize, hadis tarihiyle ilgili bazı önemli ipuçları vermektedir. Buna göre genel bir yargı olarak, hicri ikinci asrın başlarından itibaren kayıtların daha özenli tutulduğunu, rivayetlerdeki lafız farklılıklarının kime ait olduğunun muhaddislerce takip edildiğini ve farklı lafza sahip olan rivayetin, onu ilk kez farklı biçimde nakleden raviye nisbet edildiğini söyleyebiliriz.

Hadis Çalmanın Hırsıza Sağladığı İmkânlar

Hadis uydurmanın aksine, hadis hırsızlığının arkasında dinî bir hassasiyet duygusu bulmak zordur. Aşağıda da belirttiğimiz gibi hadis hırsızlığının bir çeşidi, yalnızca tek sahih tarikte gelmiş olan bir metni bir başka senedle birleştirmek, böylece ikinci bir tarik oluşturmaktır. Buradan hareketle hadis hırsızının, bir metne başka bir sened uydurmak suretiyle onu güçlendirmek istediği, böylece dine veya mezhebine hizmet etmeyi amaçladığı belki düşünülebilir.

Hadis hırsızlığının temel nedeninin, bir hadisin rivayet etme hakkını kısa yoldan elde etmek olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü söz konusu dönemde, bir kimsenin hadis rivayet etme hakkının bulunması, geniş İslam coğrafyasında ilimle uğraşanların gözlerinin ona çevrilmesine, ondan birkaç hadis alabilmek için uzak diyarlardan âlimlerin onun kapısına gelmesine neden oluyordu. İnsanların dünyanın dört bir yanından kendi memleketlerinde ikamet eden bir âlimden ders almaya geldiklerini görmek, halkın gözünde de o kişiye büyük itibar kazandırıyor ve bu nedenle ona yoğun ilgi ve derin hürmet gösteriliyordu. Kayıtlara geçmiş bir anekdot, bunu açıkça ifade etmektedir: Süfyân b. Vekî, kâtiplerinin dikkatsizliği yüzünden hadisleri kuşkuyla karşılanan biridir. Yaşça daha büyük olduğu anlaşılan bazı kimseler, ona öğüt vererek kâtiplerini kovmasını tavsiye etmiş ve şöyle demişlerdir: “Eğer onları kovarsan o hadisleri elde etmek için yapılan bütün yolculuklar sana yönelir. Neden olmasın, sen o hadisleri bizzat (babandan) duydun!”¹⁶ Halkın hadis âlimlerine gösterdiği itibar, kendine sahip olamayan birini yoldan saptıracak kadar kuvvetli ve tehlikeliydi. Bu nedenle hadis talebeleri, bu cazibeye kapılmamaları gerektiği konusunda, usul kitaplarında ciddi biçimde uyarılmışlardır.¹⁷

---

¹⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, c. 1, s. 26.

¹⁶ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, (ö. 327/938), *İlel*, thk. Grup, Riyad 2006, c. 1, s. 135.

¹⁷ İbnu's-Salâh, *Usûl*, 245.

Ulemanın ve halkın rağbetini kazanmış olan muhaddisler, yalnız gençlik yıllarını değil, ömrünün büyük kısmını hadis rivayetine harcamalarının neticesinde bu itibara erişebilmekteydiler. Ömürleri boyunca diyar diyar gurbette dolaşmaları sonucu ancak toplayabildikleri hadisler, bu açıdan pek kıymetliydi ve onların ehil olmayan kişilerin eline geçmesinden büyük rahatsızlık duyuyorlardı. Saîd b. Müseyyeb hakkında rivayet edilen bir anekdot, bu rahatsızlığı açıkça belirtmektedir: “Saîd b. Müseyyeb, İbn Şihâb es-Zührî’ye, “Benim hadisimi” neden İbn Mervân’a¹⁸ rivayet ettin, diye kızdı. Bu kızgınlığı, Zührî’nin daha sonra onun gönlünü almasına kadar, bir süre devam etti.”¹⁹ İşte bazı hadis ravilerini hadis hırsızlığına sürükleyen asıl neden, kanaatimizce ravilerin hadis rivayetini bu şekilde sahiplenmeleri, onu ehil görmediği kimselerden sakınmaları ve hadis rivayet etme hakkına verdikleri bu değer olmuştur.

Hadis Hırsızlığının Yaygın Biçimleri

Hadis çalmanın farklı biçimleri bulunmaktadır.²⁰ Bunlardan en yaygın olanlarını iki grupta toplayabiliriz:

1. Bir ravinin, başkasına ait bir rivayeti sahiplenerek rivayet etmesi,
2. Bir ravinin, rivayet hakkı olmayan bir hadisi alıp onda değişiklikler yaparak rivayet etmesi.

İki grupta yer alan hırsızlıklar birbirinden farklıdır. Birincide ravi, hadis üzerinde oynamamakta yalnızca bir ravinin rivayet hakkına, hak etmediği halde ortak olmaktadır. İkinci grupta ise ravi, hırsızlık yaptığı hadiste değişiklikler yapıp bir anlamda onu özgünleştirdikten sonra rivayet etmektedir. Şimdi bu iki çeşit hırsızlığı daha yakından inceleyelim:

1. Bir ravinin başkasına ait bir rivayeti sahiplenerek rivayet etmesi

Bu durum şöyle açıklanmıştır: “Bir muhaddis bir hadisin rivayetinde tek kalır, hadis hırsız kalker, aynı hadisi o muhaddisin şeyhinden kendisinin de duyduğunu iddia eder.”²¹ Bu tarz hadis hırsızlığının açılımı, bir ravinin, bir şeyhin hadislerini kitaplardan veya etraftan elde edip, onları şeyhin şeyhinden rivayet etmesidir. Buna örnek olarak Eyyûb b. Süveyd’i (ö. 193/809) gösterebiliriz. Eyyûb, genel itibariyle başkasının

¹⁸ İbn Mervân ile kimin kastedildiği tam anlaşılamamıştır.

¹⁹ Zehebî, *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmîrî, Dârü'l-kitâbi'l-arabî, Beyrut 1991, c. 6, s. 372.

²⁰ Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748/1348), *el-Mükiza fi ilmi mustalahi'l-hadis*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebetü'l-matbuati'l-İslâmiyye, Halep 1985, s. 60; Sehavî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân (ö. 902/1497), *Fethü'l-mugîs bi-şerhi elfiyyeti'l-hadis li'l-İrâkî*, thk. Abdülkerim b. Abdillâh, Dârü'l-minhâc, Riyad 2004, c. 2, s. 290; el-Gavrî, Seyyid Abdülmacîd, *Mu'cemu elfâz ve ibârâti'l-cerh ve't-ta'dîl el-meşhûre ve'n-nâdire*, Daru İbn Kesîr, Dimaşk 2007, s. 385; Muvaffak, el-Beyân, s. 73.

²¹ Sehavî, *Feth*, c. 2, s. 290.

hadislerini sahiplendiği için hırsızlıkla itham edilmiş olan bir ravidir. Tam adı Ebû Mes'ûd Eyyûb b. Süveyd er-Remlî el-Himyerî es-Seybânî'dir. Rivayete göre Yahya b. Maîn onu, hadis çalmakla cerh etmiştir. Onun nasıl hadis çaldığı, Remle halkından nakledilen bir rivayette şöyle açıklanmaktadır: "Ona Abdullah b. el-Mübârek'ten hadis rivayet edilir, sonra o bu hadisleri İbnu'l-Mübârek'in şeyhlerinden rivayet ederdi."²²

Anlaşıldığına göre Eyyûb b. Süveyd, kendisiyle aynı dönemde yaşamış olan Abdullah b. Mübarek'e ait olan hadis rivayetlerini çalarak, kendisinin de görüştüğü veya görüşme ihtimali bulunduğu şeyhlerden doğrudan rivayet etmiştir. Oysa yapması gereken şey, bütün o şeyhleri dolaşarak ilgili hadisleri rivayet etme hakkı elde etmek veya hadisleri Abdullah b. el-Mübârek'ten muteber yöntemlerden biriyle alıp kaynağını açıkça belirtmektir. Kabul edilen yöntemler yerine, senedin başındaki Abdullah b. Mübarek ismini yok ederek kendi ismini koyduğu için, yaptığı iş hırsızlık olarak görülmüştür. Bu örnekteki, başkasının rivayetini sahiplenme hususuna özellikle dikkat çekmek isteriz.

Parayla satın aldığı veya bir şekilde elde ettiği bir hadis kitabındaki hadisleri kendine mal edip ondan rivayet edenlerin hırsızlıkla suçlanmaları da, eğer rivayetlerde değişiklik yapmamışlarsa birinci grupta değerlendirilir.

2. Bir ravinin, rivayet hakkı olmayan bir hadisi çalıp onda değişiklikler yaparak rivayet etmesi

İkinci grup hırsızlıkta hadis hırsız, hadisin senedini kısmen veya tamamen değiştirerek²³ veya hadisin metnine ilaveler yaparak²⁴ onu farklı bir rivayete dönüştürüp rivayet etmektedir. Bunun da kendi içinde farklı biçimleri bulunmaktadır.

2.a. Ravinin bilinen bir hadisi çalıp ona farklı bir sened uydurarak rivayet etmesi

Bu tarz hırsızlıkta hadisi çalan ravi, yalnızca bir tarikten rivayet edilmiş olan sahih bir hadisi, muteber tahammül yolları dışında elde ederek onu farklı bir tarikten nakletmektedir. Bunun nasıl yapıldığını bir örnek üzerinde görelim:

²² Ukaylî, Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd Ukaylî (ö. 322/934), *ed-Duafâ'ü'l-kebir*, thk. Abdülmu'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1984, c. 1, s. 113. Bu kaynaktaki ifade anlaşılması zor veya problemlidir. Zehebî onu daha anlaşılır biçimde nakletmiştir. Bkz. ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz (ö. 748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Hassan Abdulmennân, Beytü'l-efkâri'd-düveliyye, Beyrut 2004, c. 1, s. 1180. Eyyûb hakkındaki görüşler, onun zayıf olduğu yönündedir. Bkz. Mizzî, Ebû'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzibü'l-Kemal fi esmai'r-ricâl*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Müessesetu'r-risâle, Beyrut 1983, c. 3, s. 474.

²³ Zehebî, *Mûkiza*, s. 60.

²⁴ Zührî'den şöyle nakledilmiştir: "Bir hadis çalındığında ona ziyade yapılır ve süslenir." İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdillâh b. Adiy el-Cürcânî, (ö. 365/976) *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Adil Ahmed el-Mevcûd, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut ty. c. 1, s. 138.

“Namaz için ayağa kalkıldığında (cemaat namaza başladığında) yalnızca farz namaz kılınır.”²⁵ hadisi, Amr b. Dinâr > Atâ b. Yesâr > Ebû Hüreyre tarikiyle sahih olarak kabul edilmiştir. Bu hadisin aynı zamanda İbn Ömer tariki bulunmaktadır. Problemlili olan bu ikinci tarik şöyledir:

Müellif: R₆ Ebû Ümeyye > R₅ Süleyman b. Abdirrahman ed-Dimeşkî > R₄ Abdullah b. Mervân ed-Dimeşkî > R₃ İbn Ebî Zi’b > R₂ Nâfi > R₁ İbn Ömer > Hz. Peygamber: (...) ²⁶

İbnu’l-Kayserânî, dördüncü ravi Ebû Şeyh Abdullah b. Mervân’ın, Ebû Hüreyre tarikiyle gelen hadisi çaldığını ve onu İbn Ebî Zi’b aracılığıyla Hz. Peygamber’e izâfe ettiğini söyler. Onun açıklamasına göre Abdullah b. Mervân, tek tarikle bilinen sahih hadis metinlerini başka bir tarikle nakleden biridir. Ne Nafi’in ne de İbn Ömer’in böyle bir hadisi vardır.²⁷ İbnu’l-Keyserânî’nin bu açıklamalarının asıl kaynağı, İbn Hibbân’ın el-Mecrûhîn adlı kitabıdır.²⁸ İbn Hibbân bu kitabında Abdullah b. Mervân el-Horâsânî’nin yapmış olduğu cerhe neden olan fiili, yukarıda belirtildiği üzere açıklamakla birlikte, “hadis çalmak” ifadesini kullanmamıştır.

Hırsızlıkla suçlanan Abdullah b. Mervân’ın, tam adı Ebû Şeyh Abdullah b. Mervân el-Horâsânî’dir. İbn Ebî Zi’b’ten hadis rivayet etmiştir. Abdullah b. Mervân el-Horâsânî’den de Süleymân b. Abdirrahmân hadis rivayet etmiştir. Onun ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Dârekutnî, bu ismin Abdullah b. Mervân el-Harrânî²⁹ (ö. 213-220 arası³⁰) ile karıştırılmaması gerektiğine ve Horasanlı olan Abdullah’ın meçhul biri olduğuna dikkat çekmiştir.³¹

2.b. Ravinin mevzû bir hadisi çalarak onu sahih bir senedle birleştirip rivayet etmesi

Bu tarz hadis hırsızlığı yapan ravi, hadis uydurmakla bilinen kimselerden birtakım sözleri alıp, onlara sahih senedler ilave ederek rivayet etmektedir. Örneğin mercimeği öven bir hadis şöyle rivayet edilmiştir:

²⁵ Müslim, Salâtü’l-müsafirîn, 63, 64.

²⁶ Tahavî, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî (ö. 321/933), *Şerhu müşkili’l-âsar*, thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü’r-risâle, Beyrut 1994, c. 10, s. 318.

²⁷ İbnu’l-Kayserânî, Ebû’l-Fazl Muhammed b. Tahir (ö. 507/1113), *Tezkiretü’l-huffaz*, thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi, Dârü’s-sumey’i, Riyad 1994, s. 25.

²⁸ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, (ö. 354/965), *Kitâbü’l-mecrûhîn mine’l-muhaddisîn*, thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi, Dârü’s-Sumey’i, Riyad 2000, c. 1, s. 530.

²⁹ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *et-Tarihü’l-kebir*, Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, ty. c. 5, s. 207; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-sikât*, Dâiretü’l-Maârifil-Osmaniyye, Haydarabad 1973, c. 8, s. 345.

³⁰ Zehebî, *Târih*, c. 15, s. 223.

³¹ Dârekutnî, Ebû’l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *Ta’likatü’d-Dârekutnî ale’l-mecrûhîn l-İbn Hibbân el-Büstî*, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî, Dârü’l-kütübi’l-İslâmî, Kahire 1994, s. 153.

Müellif: R₆ Hüseyin b. İshâk > R₅ Amr b. Husayn > R₄ Muhammed b. Abdillâh b. Ulâse > R₃ Sevr b. Yezîd > R₂ Mekhûl > R₁ Vesîle > Hz. Peygamber: “ (...) Mercimeğe devam edin; çünkü o yetmiş nebinin diliyle kutsanmıştır.”³²

İbnu'l-Cevzî, yukarıda yer alan senedden farklı iki senedle ve daha uzun bir metnin içinde zikrettiği bu hadis hakkında mevzu hükmünü vermiştir.³³ Beyhakî'nin kaydındaki sened ise şöyledir:

Müellif: R₇ Ebû Abdillâh ve Muhammed b. Musa > R₆ Ebu'l-Abbas el-Asam > R₅ el-Abbas b. el-Velîd b. Mezyed > R₄ Mahled b. Kureyş > R₃ Abdurrahman b. Delhem > R₂ Ata > R₁ Ø³⁴ > Hz. Peygamber: (...) ³⁵

Yukarıda yer alan senedler çeşitli yönlerden tenkit edilmiş ve hiçbiri güvenilir bulunmamıştır. Hangi yönlerden tenkit edildiğini burada konu dışı tutarak biz İbnu'l-Kayserânî'nin dikkat çektiği hırsızlık olayına yoğunlaşalım.

İbnu'l-Kayserânî, söz konusu ettiğimiz hadisin iki senedini şöyle zikreder³⁶:

Birinci sened: Müellif: R₆ İsa b. Şuayb el-Basrî > R₅ Haccâc b. Minhâl > R₄ Humeyd b. Ebî Humeyd > R₃ Abdurrahman b. Delhem > R₂ Ø > R₁ Ø > Hz. Peygamber: (...).

Kayserânî'nin kaydına göre bu seneddeki İsa b. Şuayb, “Metrukü'l-hadîs” olmakla cerh edilmiştir.

İkinci sened: Müellif: (...) > R₄ Yahya b. el-Alâ er-Razî > R₃ Safvân b. Süleym > R₂ Atâ b. Yesâr > R₁ İbn Abbas > Hz. Peygamber: (...).

Yine Kayserânî'nin kaydına göre bu senedde yer alan dördüncü ravi Yahya, senedlerde kalb yapmak suretiyle sıkâ kimselerden münferiden hadis rivayet etmekle suçlanmıştır.

İbnu'l-Kayserânî, Güneym b. Salim adlı birinin Enes'ten uydurma bir senedle rivayet edilmiş bir kitaba sahip olduğunu Yahya'nın mercimekle ilgili hadisi

³² Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebir* thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1983, c. 22, s. 63; *Müsnedü's-şamiyyîn*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1989, c. 1, s. 264, c. 4, s. 311; Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullâh b. İshak (ö. 430/1038), *et-Tıbbu'n-nebevî*, thk. Mustafa H. Dönmez et-Türki, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2006, c. 2, s. 637.

³³ İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *Kitâbü'l-mevzûât*, thk. Nureddin b. Şukri Boyacılar, Mektebetü edvâu's-selef, Riyad 1997, c. 3, s. 113.

³⁴ Bu sembol, senedde düşmüş raviyi, metinde ise düşmüş kelime veya kelimeleri göstermektedir.

³⁵ el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), *el-Câmi' li-şuabi'l-îmân*, thk. Muhtar Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-rüşd, Riyad 2003, c. 8, s. 98.

³⁶ İbn Kayserânî, *Tezkire*, s. 230-231.

muhtemelen buradan çalıp senedinde değişiklikler yaptıktan sonra rivayet ettiğini söyler.³⁷

İkinci senedde herhangi bir kopukluk görülmemektedir. Kusurlu senede sahip uydurma hadisi çalan kişi, ona yepyeni sağlam bir sened ayarlamıştır. Fakat bu hadisi bu sened zinciriyle başka hiç kimse rivayet etmediği, senedin başında yer alan Yahya güvenilir görülmediği ve bu hadis metninin uydurma senedlerle rivayet edildiği bilindiği için, ona itibar edilmemiştir.

Ön araştırmamızda mercimekle ilgili rivayetin kaynaklarda sarmal³⁸ haline gelmediğini, yalnızca birkaç forma sahip olduğunu gördük. En erken Taberânî'nin eserlerinde görebildiğimiz bu ve benzeri hadisleri, ondan önceki kaynaklarda tespit edemedik.

Cerhe konu olmuş ikinci bir örnek şöyledir:

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in, annesinin mezarını bir grup atlıyla birlikte ziyaret ettiğini, mezarın başında ağladığını, Rabbinden annesinin bağışlanmasını istediğini... anlatan bir rivayet sarmalı bulunmaktadır. Ön araştırmamıza göre rivayetlerden bazısı Ebû Hüreyre, bazısı da Büreyde tarikiyle Hz. Peygamber'e izafe edilmektedir.³⁹ İlgili metnin birçok değişik formu bulunmaktadır. Hadis hırsızlığının nasıl yapıldığını anlayabilmek için burada yalnızca iki kaynaktaki kayıtları karşılaştıracağız.

Bezzâr'ın eserinde yer alan hadis şöyle kaydedilmiştir:

Müellif: R₆ Hümejd b. er-Rebî > R₅ Yahya b. Yemân > R₄ Süfyân > R₃ Alkame b. Mersed > R₂ İbn Büreyde > R₁ Büreyde > Hz. Peygamber'in fiili: "Resulullah (s), bin silahlı süvariyle birlikte annesinin kabrini ziyaret etti."⁴⁰

İbn Kayserânî'nin kaydındaki hadis ise şöyledir:

Müellif: R₆ Muhammed b. Yunus el-Küdeymî > R₅ Kabîsa b. Ukbe > R₄ Süfyan es-Sevrî > R₃ Alkame b. Mersed > R₂ Süleyman b. Büreyde > R₁ Büreyde > Hz. Peygamber'in bir fiili: "Hz. Peygamber annesinin mezarını bin silahlı süvariyle ziyaret etti; o gün (orada) ağladığı kadar (başka bir yerde) ağladığı görülmedi."⁴¹

---

³⁷ İbn Kayserânî, *Tezkire*, s. 231.

³⁸ Sarmal kavramıyla belirli bir kelime veya ifade biçimi etrafında kümelenen rivayetler kastedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuzudişli, Ali, *Rivayetlerde Sarmal Özellik*, Tıbyan Yay. İzmir 2012, s. 64.

³⁹ Bu rivayetlerden bazılarını şu kaynaktan ulaşılabilir: İbn Hanbel, *Müsned*, c. 38, s. 111, dipnot 1.

⁴⁰ Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Basrî (ö. 292/905) *Müsned*, (*el-Bahrü'z-zehhâr*), thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Müessesetü ulumi'l-Kur'ân, Medine 1988, c. 10, s. 272.

⁴¹ Kayserânî, *Tezkiretü'l-huffâz*, s. 91.

Kayserânî'nin bildirdiğine göre İbnü'l-Yemân⁴² bu rivayette hata etmiş ve el-Küdeymî hadisi ondan çalarak Kabîsa'dan rivayet etmiştir.

Cerh edilen ravi el-Küdeymî'nin tam adı Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yunus el-Basrî'dir (ö. 286/899). Hadis uydurmak ve hadis hırsızlığı yapmakla suçlanan biridir. Onun hakkında yapılan cerhe göre görmediği kimseleri gördüğünü iddia etmiş, tanımadıklarından hadis rivayet etmiştir. Binden fazla hadis uydurduğu söylenmektedir. Onun lehinde sayılabilecek bir iki görüş olsa da, muhaddislerin çoğunluğu onun rivayetine itibar etmemiştir.⁴³

el-Küdeymî'nin hadis aldığını söylediği Kabîsa'nın tam adı Ebû Amir Kabîsa b. Ukbe es-Suvâî'dir (ö. 215/830). Sıka biri olup Sevrî'den birçok hadis rivayet etmiştir.⁴⁴ İddiaya göre el-Küdeymî, İbnü'l-Yemân'dan meşru olmayan bir şekilde hadisi almış ve onu daha güvenilir bir ravi olan Kabîsa'dan aldığını söylemiştir.

Sâriku'l-Hadîs'in Hükümü

Bir ravinin başkasına ait hadisi sahiplenmesi konusunda anlatıldığı gibi, muteber olmayan bir yolla elde ettiği hadisi rivayet eden kişi, rivayet üzerinde değişiklik yapmadığı sürece, genel anlamda yalancı sayılmış fakat o, Hz. Peygamber hakkında yalan uyduranlardan ayrı tutulmuştur.⁴⁵ Çünkü onun yalanı, sened veya metin uydurma veya onlar üzerinde oynama şeklinde olmayıp, hadisi elde etme usulüyle ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, sözünü ettiğimiz şekliyle hadis hırsızlığı yapan kişi yeni bir hadis üretmemiş, yalnızca rivayet hakkı olmayan bir hadisi, rivayet hakkı varmış gibi göstermiş olduğundan genel anlamda yalancı sayılmıştır.

⁴² Buradaki kayıta İbnü'l-Yemân'ın adı Muhammed olarak verilmiştir; oysa Bezzâr'ın kaydında Yahya'dır. Bu ikisi büyük ihtimalle farklı kişilerdir. Muhammed b. el-Yemân es-Semerkandî (ö. 268/882), Hanefî fakihidir. Hadis konusunda *el-İ'tisâm* adlı eseri bulunmaktadır. Bkz. Zirikli, Hayreddin (ö. 1396/1976), *el-A'lâm -kamusu teracim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisa-*, Daru'l-ilmî'l-malayîn, Beyrut 2006, c. 7, s. 147; İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn Kasım b. Kutluboğa b. Abdullah İbn Kutluboğa (ö. 879/1474), *Tâciüt-terâcim*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Dârü'l-kalem, Dımaşk 1992, s. 282. Yahya b. el-Yemân el-İclî, Ebû Zekeriyya (ö. 189/805) ise Halife Hârûn döneminde Kûfe'de vefat etmiştir. Onun hakkında "Hadisi de hatası da çok biridir. Muhalif bir şey rivayet ettiğinde ona itibar edilmez." denilmiştir. Bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zührî İbn Sa'd, (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-hancı, 2001, c. 8, s. 513. Bu durumda Bezzâr'ın kaydının daha doğru olma ihtimali yüksektir. İbnü'l-Yemân'ın nasıl bir hata ettiği konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴³ İbn Hibbân, *Kitabü'l-mecrûhîn*, c. 2, s. 312; İbn Adiy, *el-Kâmil*, c. 7, s. 553; Zehebî, *Tarih*, c. 21, s. 302.

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 8, s. 527; Buhârî, *Tarih*, c. 7, s. 177; Hatîb el-Bağdâdî, *Tarih*, c. 14, s. 493, Zehebî, *Tarih*, c. 15, s. 352.

⁴⁵ Zehebî, *Mukiza*, s. 60.

Eğer hadis hırsız bir hadisi çalıp onun üzerinde oynadıktan sonra rivayet etmişse, bu kimse “vazzâ” (hadis uyduran) sayılmış⁴⁶ ve onun durumu aşağıda belirtilen hallere göre hafiften en ağıra doğru sıralanmıştır.

- a) Ravi, senedi sahih olan bir metni çalıp, ona zayıf bir sened uydurarak rivayet eder.
- b) Ravi, senedi zayıf olan bir metne sahih bir sened uydurarak rivayet eder.
- c) Ravi, uydurma bir hadise sahih bir sened uydurarak rivayet eder.⁴⁷

Sonuç

Ravi cerh ve tadilinde kullanılan lafızlar, onların güvenilirlik durumunu bilmek açısından önemli olduğu gibi, aynı zamanda hadis tarihi açısından da oldukça değerli ipuçları vermektedir. Bu makalede incelediğimiz “Sarikatü'l-hadis” veya “Mesrûk hadis” adıyla terimleşen hadis hırsızlığı meselesi, her iki yönden de oldukça dikkat çekici özelliklere sahiptir.

Hadis hırsızlığı özetle, “*Bir ravinin muteber olmayan bir yolla aldığı bir hadisi, çoğunlukla onda birtakım değişiklikler yaparak, bir başkasına rivayet etmesidir.*” biçiminde tanımlanabilir. Hadis hırsızları, usulüne uygun olmaksızın aldıkları hadisler üzerinde çoğunlukla tasarrufta bulduklarından, yaptıkları eylem basit bir usul hatası olarak değerlendirilmemiş, aksine hadisi bozmaya yönelik kötü niyetli bir fiil olarak görülmüştür.

Hadis hırsızlığının hak ihlali sayılmış olması beraberinde üzerinde durulması gereken birçok soruyu ortaya çıkarmıştır: Hadisin rivayet hakkı nedir? Ravi bu hakkı nasıl elde eder? Hadis hırsız bu hakkı neden ele geçirmek ister? Bu soruların cevapları şöyle özetlenebilir:

Hadis rivayeti hicri ikinci asırdan itibaren daha sıkı kurallara tabi tutulmaya başlanmıştır. Bu dönem, hadislerin resmen tedvin edilmeye başlaması ve isnadın değer kazanmasıyla birlikte, güvenilir kimselerden hadis alabilmenin raviler tarafından oldukça kıymetli görülmeye başladığı yıllardır. Hangi ravinin kimden hadis rivayet ettiği muhaddislerce takip edildiğinden bir ravi, elde ettiği hadisi, sonraki dönemlerde sekiz maddede sıralanan yollardan biriyle almak zorundaydı. Güvenilir bir ravi, güvenilir bir şeyhten usulüne uygun biçimde hadis aldığında, hadis ravileri, İslam coğrafyasının her bölgesinden hadis almak için gelerek o kimsenin kapısını çalıyordu. Bu durum, halkın ona olan teveccühünü artırıyor ve gördüğü itibar dikkat çekici boyuta

---

⁴⁶ Zehebî, *Mûkiza*, s. 60.

⁴⁷ Krş. Zehebî, ay.

ulaşabiliyordu. Bir ravi, kapısı çokça çalınan bir şeyh seviyesine elbette kolay ulaşamıyordu. Meşru biçimde rivayet edebileceği hadisleri toplayabilmek için genç yaşlarından itibaren pek çok ilim merkezini dolaşması gerekiyordu. Bu zahmetli süreci kısa yoldan kat etmeye çalışan kimseler ise hadisleri meşru olmayan bir şekilde elde ederek rivayet ediyor, böylece hak ihlalinde bulunuyorlardı. Anlaşıldığına göre onların hadis hırsızlığıyla suçlanmalarının temel nedeni budur.

Hadis hırsızlığının birçok çeşidi sayılabilir, ancak bunlar temelde iki grupta toplanmaktadır. Birinci grup, ravinin başkasına ait olan bir rivayeti sahiplenmesi biçimindedir. Bu çeşit hırsızlıkta rivayet üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamaktadır. İkinci grup hırsızlıkta ise ravi, rivayet hakkı olmayan bir hadisi alıp, üzerinde bazı değişiklikler yaptıktan sonra rivayet etmektedir. Bu çeşit hırsızlıkta, değiştirilerek rivayet edilen hadis aslen sahih olabildiği gibi, uydurma da olabilmektedir.

Kaynakça

A'zami, Muhammad Mustafa, *Studies in Early Hadith Literature*, American Trust Publication, Indianapolis 1978.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV yay. İstanbul 2011.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), *el-Câmi' li-şuabi'l-îmân*, thk. Muhtar Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-rüşd, Riyad 2003.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Basrî (ö. 292/905) *Müsned*, (*el-Bahrü'z-zehhâr*), thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Müessesetü ulumi'l-Kur'ân, Medine 1988.

Brown, Jonathan A.C. *Hadith Muhammad's Legacy*, A One World Book, Oxford 2011.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *et-Tarihü'l-kebir*, Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut ty.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdisi'n-nebeviyye*, thk. Mahfuzürrahman Selefî, Daru Taybe, Riyad 1985.

_____, *Ta'likatü'd-Dârekutnî ale'l-mecrûhîn l-İbn Hibbân el-Büstî*, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî, Dâru'l-kütübi'l-İslâmî, Kahire 1994.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullah b. İshak (ö. 430/1038), *et-Tıbbu'n-nebevî*, thk. Mustafa H. Dönmez et-Türkî, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2006.

Efendioğlu, Mehmet, “Mesrûk”, *DİA*, c. 29, s. 336.

Gavrî, Seyyid Abdülmacid, *Mu'cemu elfâz ve ibârâtî'l-cerh ve't-ta'dîl el-meşhûre ve'n-nâdire*, Daru İbn Kesîr, Dimaşk 2007.

Hâşimî, Sa'dî b. Mehdî, *Ebû Zur'a er-râzî ve cuhûduhu fî's-sünneti'n-nebeviyye, İmâdetü'l-bahsi'l-ilmîyye*, Medine 1982.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit (ö. 463/1071), *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, thk. Ebu Abdillâh es-Sûrikî, Mektebetü'l-ilmîyye, Medine ty.

_____, *el-Câmi' li-ahlâki'r-ravi ve âdâbü's-sami'*, Mahmûd Tahhan, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1983.

İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdillâh b. Adiy el-Cürcânî, (ö. 365/976) *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, thk. Adil Ahmed el-Mevcûd, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut ty.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, (ö. 327/938), *İlel*, thk. Grup, Riyad 2006.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (ö. 241/855), *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997.

_____, *Kitâbü'l-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl*, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas, Dârü'l-hânî, Riyad 2001.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, (ö. 354/965), *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, thk. Hamdi b. Abdülmecîd b. İsmâil es-Selefî, Dârü's-Sumey'î, Riyad 2000.

_____, *Kitâbu's-sikât*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad 1973.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemi (ö. 311/924) *Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa A'zami, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1975.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *İhtisâru ulûmi'l-hadis*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dârü'l-kütüb, Beyrut 1994.

İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn Kasım b. Kutluboğa b. Abdullâh İbn Kutluboğa (ö. 879/1474), *Tâcü't-terâcim*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Dârü'l-kalem, Dimaşk 1992.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zührî İbn Sa'd, (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-hanci, 2001.

İbnu'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *Kitâbü'l-mevzûât*, thk. Nureddin b. Şükri Boyacılar, Mektebetü edvâu's-selef, Riyad 1997.

İbnu'l-Kayserânî, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Tahir (ö. 507/1113), *Tezkiretü'l-huffaz*, thk. Hamdi b. Abdülmecid b. İsmail es-Selefi, Dâru's-sumey'i, Riyad 1994.

İbnü's-Salâh Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Ulûmü'l-hadis*, thk. Nureddin Itr, Dâru'l-fikr, Dımaşk 1984.

İbrahim Mustafa vd. *el-Mu'cemü'l-vasît*, Çağrı Yay. İstanbul 1986.

Kuzudişli, Ali, *Rivayetlerde Sarmal Özellik*, Tıbyan Yay. İzmir 2012.

Mizzî, Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzibü'l-Kemal fî esmai'r-ricâl*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1983.

Muhammed Halef Selame, *Lisânü'l-Muhaddisîn*, c. 5, s. 232. (Bu kitap için Şamile hadis programına bakınız.)

Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, *el-Beyân ve't-ta'rîf bi-sarikati'l-hadîsi'n-nebeviyyi's-şerîf*, Dâru't-tevhîd, Riyad 2007.

Müslim b. el-Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî (ö. 261/875), *Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru İhyai'l-kütübi'l-arabiyye, Kahire 1955.

Ramhürmüzî, Ebû Muhammed b. Hallad Hasan b. Abdurrahman (ö. 360/970), *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî*, thk. Muhammed Accac Hatîb, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1971.

Sehavî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân (ö. 902/1497), *Fethü'l-mugis bi-şerhi elfiyyeti'l-hadis li'l-Irâki*, thk. Abdulkerim b. Abdillah, Dâru'l-minhâc, Riyad 2004.

Suyutî, Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takribi'n-Nevevî*, thk. Nazar Muhammed el-Fârayâbî, Mektebetü'l-kevser, Beyrut 1994.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr* thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1983.

_____, *Müsnedü's-şamiyyîn*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1989.

Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî (ö. 321/933), *Şerhu müşkili'l-âsar*, thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1994.

Ukaylî, Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Musa b. Hammâd Ukaylî (ö. 322/934), *ed-Duafâü'l-kebir*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1984.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed (ö. 1205/1791), *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Mustafa Hicazî, Vizaretü'l-İ'lam, 1989.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz (ö. 748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Hassan Abdulmennân, Beytü'l-efkâri'd-düveliyye, Beyrut 2004.

_____, *el-Mûkiza fî ilmi mustalahi'l-hadis*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebetü'l-matbuati'l-İslâmiyye, Halep 1985.

_____, *Târîhü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmîrî, Dârü'l-kitâbi'l-arabî, Beyrut 1991.

Zirikli, Hayreddin (ö. 1396/1976), *el-A'lâm -kamusu teracim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisa-*, Daru'l-ilmi'l-malayîn, Beyrut 2006.